

Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Tarımsal Kredi Piyasasındaki Gelişmeler

Erdoğan GÜNEŞ

egunes@agri.ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 06110 ANKARA

Özet

Günümüzün ve geleceğin stratejik sektörleri arasında yer alan tarım sektörünün gelişmesi ticaretle bütünleşmesine bağlıdır ve bu bütünleşme sektöre ilgiyi artırmaktadır. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarım sektörüne verilen kredilerde ağırlıklı payını korumaktadır. Son yıllarda çeşitli kredi paketleriyle özel sektör bankacılığının payı da artmaktadır. Tarımsal kredi piyasalarında 2001 yılında 10 milyon 542 bin YTL ile sınırlı olan özel bankaların kredi miktarı, 2004 yılında yaklaşık 10 kat artarak 108 milyon 248 bin YTL'ye ulaşmıştır. Bankacılık sisteminin tarıma yönelmesi, kredi piyasasında rekabetin artmasını olanak sağlayarak, üreticiye alternatif seçenekler yaratacaktır. Özel bankalar, tarım işletmesi açmak, işletmesini modernize etmek ya da nakit ihtiyacını gidermek isteyen üreticilere, uygun faiz ve vadelerle krediler açmaktadır. AB'ye üyelik sürecinin Türk tarımında yeni yatırımları ve dolayısıyla finansman ihtiyacını artırması, kredi piyasalarında özellikle bankaların tarım sektörüne yönelimini artırmıştır ve bu yönelim uyum sürecinde hızlanacaktır. Bu çalışmada, Türkiye'de tarımsal kredi piyasası, bu piyasa içerisinde özel sektör bankacılığının yönelimleri ve kredi uygulamaları araştırılmıştır. Bu gelişmelerden Türkiye tarım sektörünün yararlanma olanak ve sınırlılıkları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal İşletme, Bankacılık, Kredi, Finans Piyasası

Development of Turkish Agricultural Credit Market Access to EU Membership

Abstract

It depends on integration with trade to development of agricultural sector that place strategic sector at now and future and this integration it is increased interest to the agriculture. Turkish Agricultural Bank has preserved big share by given credit to agricultural sector. Recently, private sector banks have also increased with the special credit applications. The amount of agricultural credit of private sector banks has reached from 10 million 248 thousands YTL to 108 million 248 thousands between 2001 and 2004 years with 10 times at the agricultural credit markets. The tendency of banking system to the agriculture has been created alternative options to the producers with the competitive at credit markets. Private sector banks have been given to manage and moderate farms or require needing in cash with the suitable interest rate and term. During accessing to EU Membership, new investment is getting increasing at the Turkish agricultural sector, so at this development farms will need more finance. Meanwhile, private sector banks prefer to work increasing together with agriculture and this at adaptation process is increasing tendency. At this study, agricultural credit market and tendency of private banks this sector and credit applications is carried out in Turkey. Besides, it is research that takes advantage of possibility and limited of Turkish agricultural sector from all development.

Keywords: Farms, Banking, Credit, Financial Market

1. Giriş

Ekonomik faaliyet arasında tarımın ağırlık taşıdığı dönemlerde, tarım kredileri, ticaret bankaları olarak nitelendirdiğimiz bankaların kredi portföyünde önemli yer tutarken, günümüzde ticaret bankalarının tarım kesimine doğrudan vermiş olduğu kredilerin payı büyük ölçüde azalmıştır. Ticaret bankalarının tarım kesimine açtıkları kredilerin payının azalma eğilimi göstermesi, diğer ekonomik sektörlerin hızla gelişmesi sonucu tarım kesiminin ekonomik faaliyetler

içinde görece önemini yitirmesi ve tarım kredilerinin özellikleri ve diğer sektör kredilerine göre daha riskli olmalarıyla açıklanabilir. Kuşkusuz, 1930 dünya ekonomik bunalımı sırasında tarım kesimini kredilendiren bankaların yaşamış oldukları acı deneyimler de ticaret bankalarını bu kesimin finansmanında isteksiz olmağa itmiştir. *Günümüzde hemen tüm dünyada tarım kredileri, genellikle devlet tarafından desteklenen ve bu tür kredilerin özelliklerini bilen yerel bankalar ve/veya bu alanda uzmanlaşmış kredi kurumları, kooperatif bankalar tarafından verilmektedir* (Akgüç 1994). Türkiye'de tarımsal kredi organizasyonu

T.C. Ziraat Bankası A.Ş ve genellikle kamu kaynağından beslenen kooperatifler etkilidir. Tarımın en önemli kredi kaynağını oluşturan T.C. Ziraat Bankasının yeniden yapılandırılmasına paralel olarak mali piyasalarda yaşanan olumlu hava, özel sektör bankalarını da tarıma yöneltmiştir. Bu süreçte bankalar, sınırlı da olsa bireysel kredi yanında özellikle daha garantili ve güvenli buldukları alanlarda faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadırlar (Özçelik vd. 2005). Özlenen sektörün koşullarına uygun kredi temini sorunlarına özel sektörün de yeterince katkıda bulunmasıdır. Genel olarak büyük riskler taşıyan tarım sektöründe özel bankaların günümüzde sınırlı olan ancak artırılması ümit edilen ve tarım sektörünün koşullarına uygun kredileme faaliyetlerinden işletmelerin yararlanmasını sağlamaktır.

2. Tarımda Kredi Gereksinimi ve Tarımsal Kredilendirmenin Özellikleri: Genel Durum ve Sorunlar

Genel anlamda işletmenin sermaye noksanlıklarını tamamlamaya hizmet eden dış kaynaklara kredi denilmektedir. Kredi, diğer kişi ve kurumlardan parasını kararlaştırılan zamanda faiziyle birlikte geri ödemek üzere alınmaktadır (Karacan 1991). Kredi, bir kişi veya kurumun parasını önceden belirlenen zamanda geri ödemek üzere alınmaktadır. Kredi sözcüğü "güven" anlamına gelir ve başarılı bir kredi sistemi güvene dayanır (Harsh et al. 1981; Castle et al. 1987). Tarımsal krediler, işletmenin gelişmesinde ve pazara açılmasında oldukça önemli fonksiyonlara sahiptir. Her şeyden önce kredi, etkin kullanılması koşulu ile işletmelerin yeterli büyüklüğe ulaşmalarında etkilidir. Ayrıca üretim gücünün artırılması, verimlilik ve üretim değeri artışının sağlanmasında önem taşır. Öyleki tarımsal üretim değeri üzerine tüm tarımsal girdiler ve bu arada kredinin rolünün araştırıldığı bir çalışmada, 1970-1990 yıllarını içeren 20 yıllık bir zaman serisinde tarımsal kredinin diğer etkenler sabit kalmak koşulu ile tarımsal üretim değerini yaklaşık %25 oranında artırdığı yarı logaritmik bir denklemle belirlenmiştir (Bülbül ve Güneş 1994). Diğer yandan değişen piyasa koşullarında pazar için üretimde bulunan tarım işletmelerinin yeni teknolojileri kullanma ve

pazar koşullarına uyum sağlamalarında, tarımsal kredilerden yararlanılmaktadır. İşletmelerin mevsimsel ve yıllık gelir-gider durumu ile nakit giriş ve çıkışlarının dengelenmesinde de kredilerin fonksiyonel önemi bulunmaktadır (Beohlje and Nelson 1980).

Kredi ile gelecekte oluşacağı umulan sermayenin peşin olarak kullanılması sağlanır. Kredi gereksinimi bakımından 3 tip işletme yapısı söz konusudur (Akgüç 1994; Gülçubuk 2000):

□ Birinci grupta tamamen kendi öz sermayeleri ile çalışan ve normal koşullarda hiç bir şekilde yabancı sermayeye gereksinim duymayan işletmeler yer almaktadır.

□ İkinci grupta, kendi öz sermayelerinin yetersiz kaldığı durumlarda, geçici bir süre için yabancı sermaye kullanmak zorunda kalan işletmeler yer almaktadır.

□ Üçüncü grupta ise, yabancı sermaye sağlayamadığı için basit ve ilkel yöntemlerle üretim yapan işletmeler bulunmaktadır.

Tarımda kredi gereksinimi, bu gereksinimi artıran nedenler ile kredilemedeki sorunlar şu şekilde sıralanabilir (Aksöz 1972, Akgüç 1994, Güneş 2004):

a. Tarım ürünlerinde elverişsiz maliyet-fiyat ilişkisi yaygındır ve bu durum fiyat dalgalanmalarını beraberinde getirmektedir. Fiyat dalgalanmaları, bolluk ve kıtlık yıllarının birbirini izlemesi aynı zamanda üretimin büyük ölçüde hava koşullarına bağlı olduğu tarımda sürekli olarak görülmektedir. Bu nedenle dalgalanan üretici geliri kredilerin geri ödenmesine olumsuz etki yapmaktadır.

b. Kuraklık, hastalık, su baskını gibi doğal yıkımlar etkilerini tarımsal üretim üzerinde şiddetli olarak göstermekte, kredilerin geri ödenmesini zor hale sokmaktadır. Bu durum bankaları, kredilendirdikleri çiftçilerin gelirlerini tahmin edebilme olanağından yoksun bırakmaktadır.

c. Tarımda küçük aile işletmelerinin yaygın olması, verilen kredilerin, tarımsal faaliyetin finansmanında mı yoksa ailenin tüketim gereksinimlerinin karşılanmasında mı kullanıldığını ayırma konusunda büyük güçlükler yaratmaktadır. Ancak genel olarak sektörde özellikle gelirin düşük olduğu yıllarda, kredilerin tarım girdilerinin sağlanması yerine ailenin yaşam giderlerinin karşılanmasında kullanılması yaygındır ve bu ölçüde risk yükselmektedir. Tarım İşletmelerinin yeterli bir kayıt düzeni olmadığından, kredilerin kullanımının izlenmesi de finansman kurumları açısından son derece zordur. Kredinin gerçek güvencesi, krediyi alan işletmenin

üretim kapasitesini ve gelirini yükseltmesidir. Alınan kredinin, kişisel ihtiyaçların veya ailenin yaşam giderlerinin karşılanmasında kullanılması hallerinde işletmenin üretim kapasitesi, gelir yaratma olanakları genişlemeyeceğinden kredinin geri ödenmesi tehlikeye girmektedir.

d. Tarım işletmelerinin sermaye yapıları içinde toprak geniş ölçüde yer almaktadır ve bu durum krediye işletmelerin daha fazla gereksinim duymalarını artırmaktadır. Ayrıca tarım işletmelerinde kredi talepleri, dış kaynakların sınırlı oluşu ve öz sermaye kullanımının fazlalığıyla da ilgilidir (Çetin 2003). Türkiye tarım işletmelerinde sermayenin dağılımı olması gerekenden uzaktır ve bu durum işletmelerin yeterli işletme sermayesi unsurları ile desteklenemediğini ve sermaye eksikliklerinin finans kurumlarınca karşılanamadığını göstermektedir (Özçelik vd. 2005).

e. Tarımda kredi taleplerinin değerlendirilmesi için gerekli bilgilerin eksik oluşu, sağlıklı kredilendirme analizinin yapılamamasına neden olmakta, geri ödeme riskini artırmaktadır. Çiftçiler, hemen hemen bütün ülkelerde, düzgün muhasebe kayıtları ya da defter tutmamaktadırlar ve özellikle vergi kanunlarının sağlamış olduğu bağışıklıklar veya götürü şekilde vergilendirme yöntemleri bunda etkili olmaktadır. Günümüzde ancak pazar için üretimde bulunan büyük işletmeler, olması gereken şekilde muhasebe kayıtları tutmaktadırlar. Düzgün muhasebe kayıtları tutmayan işletmeler için sağlıklı mali tablolar düzenlenerek kredi taleplerinin gerektiği şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi olanağı zayıftır.

f. Tarım kesiminde üreticilerin kredi sözleşmesi şartlarını yerine getirmeye gerekli özeni göstermemeleri de tarımsal kredilemenin önündeki sorunlardandır. Bu eğitim ve kredinin geri ödenmesinde gösterilen ihmalle ilgili olabilmektedir.

g. Politik ve toplumsal nedenlerle, geri ödenmeyen krediler için derhal kovuşturmaların gecikme, yasalarla sık sık kredilerin ertelenmesi, uzun vadeli taksitlere bağlanması da kredilerin geri ödenmesine olumsuz etki yapmaktadır.

h. Tarım kesimini finanse eden kredi kurumlarında organizasyonel örgütlenmenin yetersiz oluşu da diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarım kesimini finanse eden kredi kurumlarının, kredilerin özelliklerini yeterince bilmemeleri, bazen tekdüze ve katı kalıplara bağlı kalmaları, kredi taleplerinin incelenmesinde diğer kredilerle aynı uygulamaya kalkışmaları, bazen politik kaygılarla hareket etmeleri ve tüm çiftçilere ulaşabilecek şekilde örgütlenmemiş olmaları, tarım kredilerinde geri ödeme oranını azaltan etmenlerden biri olmaktadır.

3. Türkiye’de Tarımda Yeniden Yapılanma Stratejileri ve Tarımsal Kredi Piyasalarına Yansımaları

Türkiye tarımında kredi uygulamaları ve bu uygulamalardaki değişimi ortaya koyarken, 2000’li yıllarla birlikte tarımın finansmanını ilgilendiren destekleme uygulamaları ve bunun etkilerini de incelemek gerekmektedir. Bu yıllarda tarımda kamu kaynakları etkinliğinin azaltılması ve piyasa düzenlemelerinin serbestçe gerçekleşmesi amacıyla destekleme sistemleri üzerinde tartışmalar yapılmış ve bilinen destekleme uygulamalar yerine Doğrudan Gelir Desteği (DGD)’nin yeni bir politika aracı kullanımı yaygınlaşmıştır. Türkiye’de 2000’li yıllara kadar uygulanan tarımsal destekleme politikaları, destekleme alımları, girdi, ürün ve kredi sübvansiyonları ve diğer sübvansiyonlardır (Yavuz 2006). Bu desteklemeler alternatif olarak sunulan DGD ile Türkiye’de 2000’li yıllarda girdi destekleri, kredi destekleri gibi temel destekleme sistemlerine son verilmiş, bu durum tarımsal destekleme ihtiyacının karşılanamamasına neden olmuştur. 2006–2010 Tarım Stratejisinde DGD için ayrılan %78’lik bütçe payının aşamalı olarak %45’e indirilmesi, ödemelerin tarımsal üretim amacıyla işlenen araziler üzerinden her yıl saptanmış birim ödeme miktarı (da/TL) üzerinden yapılmasının devamı ve 2006 yılına kadar mevcut ödeme düzeyinin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu dönemde uygulanan politikalar, aslında ülkedeki iç gelişmeler ve bu dinamiklerden kaynaklanan tartışmalar kadar, uluslararası tarım politikası yürütücülerinin telkinleri ya da baskılarının bir sonucu olarak gündeme gelmiştir (Eraktan vd. 2004). *Günümüzde Türkiye, ekonomik istikrar ve kalkınma stratejisini tamamen AB üyeliği müzakere sürecine ve IMF programının uygulanmasına endekslemiş bir görüntü çizmektedir* (Yeldan 2005). Türkiye, 1999 Stand by hükümleri, niyet mektupları-tarım reformu uygulama projesi (ARIP) ve Tarım Strateji Belgesiyle sektörde bir dizi reformlar yapmayı

amaçlamıştır. Bu çerçevede 2001 yılında ülke çapında DGD'ne geçiş sağlanmış ve çiftçi geçiş programı (Alternatif ürün projesi) uygulanmıştır. Tarımsal destekleme fiyatlarının "dünya fiyatları"na indirilmesi, T.C. Ziraat Bankası'nın tasfiye edilerek tarımsal kredi sübvansiyonlarının aşamalı kaldırılması ve Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ile Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nin "özerkleştirilmesi" konusunda adımlarla sektörün liberalize edilmesi ve bununla da "rekabete" açılması hedeflenmiştir. Uygulanacak reformların Dünya Bankası yapısal uyum kredileri ile desteklenmesi planlanmıştır. Bu süreçte kimi politikalar uygulanmış, kimisinde ise ülke koşul ve gerçeği göz önüne alınarak ertelenmiştir. Konumuzla ilgili olarak tarımsal kredinin temelini oluşturan T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası ve Türkiye Emlak Bankası hakkında, kanunda bulunan "yeniden yapılandırma ve hisse satış işlemlerinin tamamlanmasına" ilişkin 5 yıllık süre 25 Kasım 2005 tarihinden geçerli olmak üzere 2,5 yıl uzatılmıştır. T.C. Ziraat Bankası, 25 Kasım 2000 tarihinde kabul edilen 4603 sayılı kanunla Anonim Şirket haline getirilmiş ve kamu bankalarının yeniden yapılandırılmaları kapsamında, büyük bir değişim içine girmiştir. Bankanın organizasyon yapısı, çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre tamamen değiştirilmiş, operasyon ağırlıklı bankacılık anlayışına, pazarlama amacı da eklenmiştir (<http://ziraat.com.tr>). Türkiye Emlak Bankası, Türkiye Ziraat Bankası A.Ş. ile birleştirilerek kapatılmış, Şubat 2001 krizinden sonra ilk krediler vermeye başlamıştır. Borç taksitlerini ödeyemeyen üreticilerden alacaklar yapılandırılmış, ödemeler için 30 Ocak 2006 tarihine kadar süre tanınmıştır. Bu arada tarımda kredi kullanımında sorunların başlaması, yeniden kredi desteğini zorunlu kılmış, 2005/8839 sayılı "Tarımsal Üretime Yönelik Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Uygulama Esasları" tebliği ve 2005/8378 kararname ekiyle faiz indirimi uygulamaya konulmuştur.

Bu çalışma içinde konumuz olmamakla birlikte, Türk bankacılığı açısından önemli bir

gelişme yaşanmaktadır. *Türkiye'de son yıllarda bankacılık alanında yabancı sermayenin payı AB'ye katılım yolunda giderek artmaktadır* Borsada işlem gören yabancı paylarıyla birlikte bankacılık alanında yabancı sermayenin payı %33'lere yaklaşmaktadır (<http://zaman.com.tr>). Günümüzde Türkiye'nin 3 büyük bankası (Akbank, Yapı Kredi ve Garanti) yabancı ortaklı hale gelmiştir (<http://www.haberglobal.com>). T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Halk Bankası'nın da devredilmesinin bazen ifade edildiği bankacılık alanında devletin mutlak bir bankasının olması ve özellikle de tarımı destekleyen yapının sürdürülmesinin gerekliliği önem taşımaktadır. Son yıllarda tarımsal kredi piyasalarında kamu bankacılığı dışında özel bankaların da etkin çalışmalar içinde olduğu görülmektedir. Tarımda yeniden yapılanma çalışmaları ve AB'ye uyumda bu gelişmeler gözlenmektedir. *Tarımı destekleme amacı taşıyan özel bankalar içinde de yabancı sermayenin yönelimi dikkati çekmektedir. Bu alanda birleşmeler ve satın almalar (Deniz bank Dexia ve Şekerbank Robabank gibi) dikkati çekmektedir.*

4. Türkiye'de Tarımsal Kredi Piyasası ve Yaşanan Gelişmeler

Türkiye'de işletmelerin tarımsal kredi taleplerini karşılamayı amaçlayan örgütlü kredi kurumlarının başında T.C. Ziraat Bankası A.Ş. gelmekte, tarımsal kooperatifler ile son yıllarda artmakla birlikte halen yetersiz kalan ticari bankaların bu alanda faaliyette buldukları bilinmektedir. Ayrıca kalkınma projeleri kapsamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı da tarımın finansmanında kaynak rolü görmektedir (Bülbul ve Güneş 1995). Ancak tarım işletmelerinin geniş ölçüde aracı, tüccar ve akraba gibi örgütsüz kaynaklardan da kredi talep ettikleri, yapılan araştırmalar sonucunda belirlenmiştir (Bülbul ve ark. 1990; Karacan 1991). Türkiye'de tarımsal kredilerin toplam banka kredileri içindeki payı %10-15 arasında değişmektedir. Tarımsal kredilerin 1/3'ünü de kısa vadeli krediler oluşturmaktadır (Özçelik vd. 2005). Ülkemizde tarım işletmelerinin yansına yakını T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi kaynaklarından kredi kullanırlarken, önemli ölçüde teşkilatlanmamış kaynaklardan yararlanma söz konusudur. Günümüzde T.C. Ziraat Bankası A.Ş., tarım işletmelerinin; tohum, gübre, yem, zirai ilaç, aşı, işçilik, toprak işleme, hasat, harman, pazarlama, elektrik, su, bakım-onarım gibi

işletme giderlerini finanse etmek amacıyla azami 18 ay vade ile krediler kullandırmaktadır. Bankanın işletme kredileri; bireysel çiftçi kredisi, projeli işletme kredisi, spot tarımsal kredi ve sözleşmeli üretim kredisidir. Ayrıca üreticiler, tarımsal işletme kurmak, edinmek veya mevcut işletmelerini modernize etmek isteyen üreticiler söz konusu yatırımların finansmanı amacıyla, azami 5 yıl vade ile yatırım kredisinden yararlanabilmektedirler. Kredi talebinde bulunacak üreticiler, üretim kapasitesine göre proje veya fizibilite raporu ile tarımsal işletmelerinin bulunduğu veya kurulacağı yerdeki banka şubesine müracaat etmeleri gerekmektedir.

Türkiye'de 2005 yılı sonunda 113,5 milyar S' olarak gerçekleşen toplam kredi miktarının %7,7'sini ihtisas kredileri oluşturmaktadır (TBB 2005). Şahıslardan temin edilen krediler pahalı olduğundan, sermaye eksikliğinin tamamlanmasında T.C. Ziraat Bankası ve Bankanın finanse ettiği Tarım Kredi Kooperatifleri önemli rol oynamıştır. 1995–1999 yılları arasında T.C. Ziraat Bankasının çiftçiye sağladığı kredi miktarı cari değerlerle 333.022–2.143.210 milyar TL arasında değişmiştir. Bu dönemde cari olarak 6,43 kat artış gösteren kredi miktarı, reel değerlere göre %24,92 oranında azalmıştır (Toy 2002). Bu kredi miktarlarının %15,84–35,35'i üreticiye doğrudan, %10,54–22,55'i Tarım Kredi Kooperatifleri, %5,89–44,52'si ise Tarım Satış Kooperatifleri aracılığıyla işletmelere ulaştırılmıştır (Erkuş ve Güneş 2004). Son yıllarda T.C. Ziraat Bankasında yeniden yapılanma çerçevesinde banka politikasındaki gelişmeler, tarımın kredilendirilmesi işleminde değişimleri beraberinde getirmiştir. Ülkemizde T.C.Ziraat Bankası A. Ş.'nin 1999–2003 yılları arasında kullandığı kredilerin gelişimi Çizelge 1'de görülmektedir Buna göre banka kaynaklarından kullanılan kredi miktarı azalırken, fon kaynaklı kredi miktarı artmaktadır. Bu veriler T. C. Ziraat Bankası A. Ş.'nin tarıma önemini azaltıyor mu? sorusunu akla getirmektedir. Acaba bu durum kamu bankalarının küçülmesine yönelik 2001 yılından bu yana uygulanan politikaların bir sonucu

durudur? Benzer şekilde Türkiye'nin en büyük bankası olan T. C. Ziraat Bankası A. Ş 2006 yılının ilk yarısı itibariyle ilk kez aktif büyüklük bakımından bir özel bankanın gerisinde kalmıştır (<http://www.ekocerceve.com>).

Kamu dışında özel sektör bankacılığının sektör kredileri içerisinde tarımın payı %3'e yakındır, ancak son yıllarda bu pay hızlı olarak artmaktadır. Tarımsal kredi piyasalarında 2001 yılında 10 milyon 542 bin YTL ile sınırlı olan özel banka kredi miktarı, 2004 yılında yaklaşık 10 kat artarak 108 milyon 248 bin YTL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde tarım sektörüne kredi açan özel banka sayısı da artış göstermiştir. 2001 yılında tarım kredisi kullandıran tek özel sermayeli kuruluş olan Şeker Bank'a, 2004 yılında Deniz Bank ile Anadolu Bank, 2005 yılında da Finans Bank katılmıştır. Garanti ve İş Bankası da özel kredilerle üreticilerin finansman sorunlarına katkıda bulunmaktadır (<http://www.radikal.com.tr>). Ancak özel bankaların tarıma sağladığı kredilerde görülen artışına karşın, Türkiye tarımsal kredi piyasasında miktar açısından T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin etkinliği sürmektedir. Özel bankaların kullandıkları krediler toplamı T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin bir yılda verdiği tarım kredisi miktarının 1/5'ini bile bulmamaktadır. Ancak özel sektör, Türkiye'de bankacılık hizmetinin en az götürüldüğü kesim olan ve toplam nüfusun yaklaşık %33'ünü oluşturan tarım sektörünü önemli bir potansiyel olarak görmektedir.

Türkiye tarımsal kredi piyasasında bir yandan kamuya ait sübvansiyonlu kredi diğer yandan da özel sektör bankacılığının artan miktarlarda kredi uygulamaları söz konusudur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 26.02.2004 tarih ve 25385 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Tarımsal Üretim Yönelik Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Uygulama Tebliği" kapsamında, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince düşük faizli kredi kullandırılmaktadır. Bu kapsamda krediye konu olabilecek faaliyetler arasındaki belirtilmektedir:

- Damızlık Süt Sığırcılığı,
- Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği (Sığır-Manda),
- Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği (Koyun-Keçi),

- Organik Tarım,
  - İyi Tarım,
  - Sertifikalı Tohum, Fide,
  - Meyve Fidanı Üretimi,
  - Su Ürünleri Yetiştiriciliği,
  - Kontrollü Örtü altı Tarım,
  - Tıbbi Aromatik Bitki Yetiştiriciliği,
  - Tarımsal Sulama,
  - Araştırma-Geliştirme
- Tarımsal Mekanizasyon (Traktör ve Biçerdöver hariç).
- Bu alanlarda 31.12.2006 tarihine kadar, banka cari tarımsal kredi faiz oranlarından kredi konusuna göre %25-60 arasında değişen oranlarda indirim yapmıştır. Vadelerin belirtildiği tebliğde, gerçek ve/veya tüzel kişiye, hayvansal üretim konusunda en fazla 500.000 YTL'ye kadar, diğer kredi konularında ise en fazla 250.000 YTL'ye kadar kredi açılabileceği duyurulmuştur.

Çizelge 1. Türkiye'de T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Tarımsal Kredilerinin Dağılımı (YTL)

TARIMSAL KREDİLER	Yıllar				
	1999	2000	2001	2002	2003
T.C.Ziraat Bankası Kaynaklı Krediler					
1. Doğrudan Üreticilere Kullandırılan Krediler	739.007	961.132	556.294	453.549	460.498
Bitkisel Üretim	322.370	409.867	200.583	165.168	216.423
Hayvansal Üretim	349.796	471.618	306.709	253.350	220.492
Su Ürünleri Üretimi	10.186	16.863	5.177	3.046	3.176
Tarımsal Mekanizasyon	56.655	62.784	43.825	31.985	20.407
2. Tarım Kredi Kooperatiflerine Kullandırılan Krediler	483.200	703.846	213.198	145.626	73.071
Bitkisel Üretim	331.035	487.382	135.468	95.066	49.699
Hayvansal Üretim	95.499	138.372	54.328	33.455	16.010
Tarımsal Mekanizasyon	56.666	78.092	23.402	17.105	7.362
TCZB Kaynaklı Kredi Toplamı (1+2)	1.222.207	1.664.978	769.492	599.175	533.569
Fon Kaynaklı Krediler					
DFIF Kaynaklı Krediler	846.627	1.699.947	1.936.986	1.998.620	2.687.636
Özel İskân Fonu Kaynaklı Krediler	-	5.645	6.938	8.487	10.847
Fon Kaynağına Dönüştürülen Kredi	-	-	186.522	190.073	224.630
Tarımsal Kalkınma Kooperatif Kredileri	-	29.953	42.790	82.455	100.135
Diğer Fon Kaynaklı Krediler	74.374	8.229	5.765	5.341	5.210
Fon Kaynaklı Krediler Toplamı	921.001	1.743.774	2.179.001	2.284.976	3.028.458
GENEL TOPLAM	2.143.208	3.408.752	2.948.493	2.884.151	3.562.027

*T.C Ziraat Bankası A.Ş. yayınlanmamış istatistik ve kayıtlarından alınmıştır.

Günümüzde özel sektör bankacılığı, tarımın kredilendirilmesinde farklı stratejiler izleyerek farklı alanlarda kredi taleplerinin karşılanmasına yönelmişlerdir. Özel bankalar üreticinin yaşamını kolaylaştırmayı, üreticiye özgü ürünler geliştirmeyi, daha uygun koşullarda kredi kullanılmayı, her türlü bankacılık hizmetlerini sunmayı ve üreticilerin elektronik bankacılık

hizmetlerinden yararlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Özel sektör bankacılığının tarımsal uzman istihdamına yönelik çalışmalarıyla sektörün gerçek kredi potansiyelini fark etmeleri daha kolay olmaktadır. Bu bankalardan *Anadolu Bankası*, dış satıma yönelik tarımı desteklemektedir. Banka dış ticarete yaş sebze-meyve, fındık, kuru bakliyat gibi geleneksel tarımsal ürünlerin üretim ve dış ticaretine

yönelik finansman gereksinimlerine ilişkin faaliyette bulunmaktadır. Bu banka 2004 yılında aktiflerinin %45'ini ticaret finansmanı üzerine yoğunlaştırmıştır. Diğer bir özel banka olan ve tarımsal krediler içindeki payı %20'ye yakın olan **Şekerbank**, tarım ve traktör kredilerinde 10 bin çiftçiyle çalışmaktadır. Şekerbank, tarım ve küçük işletme kredilerinde dünyanın en önde gelen bankalarından biri olan Rabobank ile birleşerek, tarım ve gıda sektörüne daha da fazla ağırlık verilmeyi hedeflemektedir. Şekerbank'ın tarım kredileri 36 aya kadar vadeli traktör kredileri, tohum, gübre, fide, tarım ilaç, sulama, zirai alet, yem gibi her türlü tarımsal girdinin finansmanından oluşmaktadır (Çizelge 2). **Türkiye İş Bankası** 2004 yılından bu yana, tarım sektörüne Ziraat Odaları Birliği ile yapılan işbirliği çerçevesinde traktör kredisi vermektedir. Bu kredi, çiftçilere traktörün anahtar teslim bedelinin %75'ini geçmeyecek şekilde en az 60

bin YTL'ye kadar kullanılmaktadır. Bankalar içerisinde tarım sektörüne ciddi bir biçimde yönelen özel sermayeli bankaların başında yer alan **Denizbank**, 2004'te 50 milyon 673 bin YTL ile sektöre en fazla kredi veren bankalar arasında yer almaktadır. Denizbank tarım sektörü ile ilgisini aslında 2002'de Tarışbank'ı alarak göstermiştir. Denizbank'ın kullandığı krediler kısa vadeli, uzun vadeli ve işletme kredileri olarak üçe ayrılmaktadır. Banka, "Üretici Kart" uygulaması ile çiftçilere özel bir kredi kartı olanağı yaratmıştır. Üretici Kartı, kredi kartına benzemekle birlikte kredi kartından ayrılan bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Üretici Kart'ın yılda bir kez ödemeli olması ve bu ödemenin vadesinin de tamamen çiftçinin hasadına göre belirlenmesidir. Bankacılık alanındaki moda gelişmelerden yabancı sermaye ilgisinden Denizbank da payını almış ve bankanın Belçika'nın Dexia'ya satışını öngören anlaşma Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan geçmiştir.

Çizelge 2. Özel Bankaların Tarım Sektörüne Yönelik Kredileri ve Koşulları

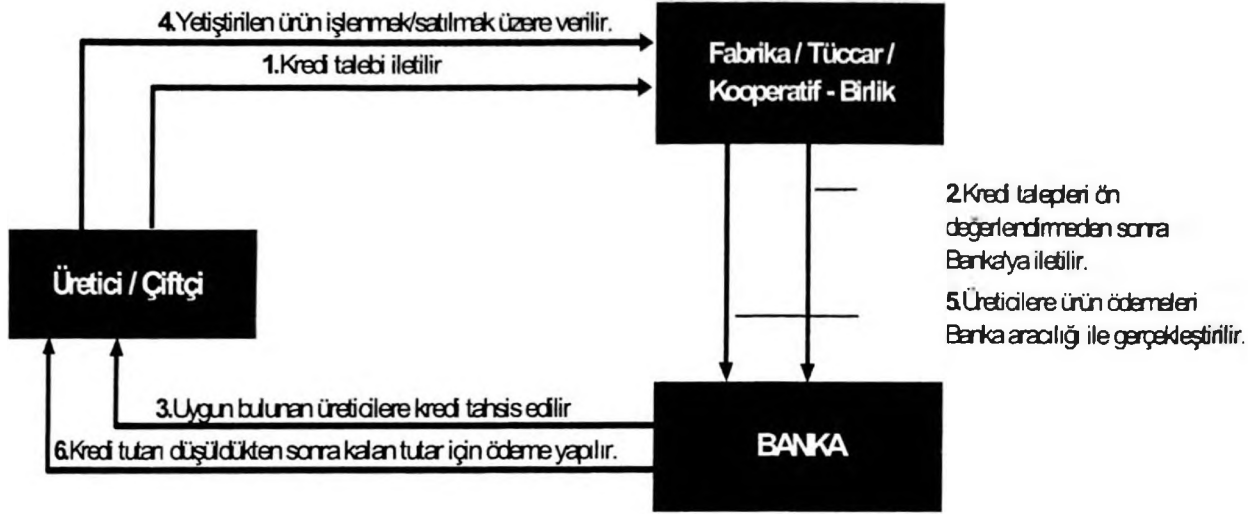
BANKALAR	TARIMSAL KREDİ ÇEŞİTLERİ	VADELERİ
Deniz bank	Bitkisel ve ağaca dayalı ürünler, Süt hayvancılığı kredileri, Sera kredileri, Traktör ve tarımsal donanım kredileri, Sera yapım kredileri, Hayvancılık yatırım kredisi, Meyve tesis kredisi, Arazi alım kredisi, Projeli işletme kredileri	12-48 ay vadeli
Finans bank	Tarım makine kredisi, Sera modernizasyon kredisi, Mahsul destek kredisi	9-36 ay vadeli
Garanti bankası	Traktör kredileri, Temlikli zirai krediler (buğday, biralık arpa, ayçiçeği, mısır, pamuk ve şekerpancarı, salçalık domates, patates, kesme çiçek ve tohumluk, Organik tarım, Sera Kredisi	36 aya kadar vadeli
Şeker bank	Traktör Kredileri, Her türlü tarımsal girdi kredileri, (Tohum, ilaç, gübre, tohum vb.)	36 aya kadar vadeli
Akbank	Tarım Kredisi, Fatura Ödemeleri, Dolu Sigortası, Hayat Sigortası	36 aya kadar vadeli
Anadolu bank	Tarım ihracatına yönelik özel krediler	-----
İş Bankası	Traktör kredileri	36 aya kadar vadeli

2005 yılı başından bu yana **Finansbank** da "tarım destek paketini" çiftçilere ve işletme sahiplerinin kullanımına sunmuştur. Özellikle tarım sigortasının yürürlüğe girme sebeplerini, AB üyeliği ile tarım sektörünün önem kazanması, devletin tarım desteklerini artırması ve teknolojik gelişmelerle verimliliğin yükselmesi ile üreticilerin finansal sorunlarına uygun çözüm bulamamaları KOBİ'lere hizmet veren

Finansbank'a tarım sektörünü cazip getirmiştir. Banka hedefleri arasında tarımda teknoloji kullanımının artırılmasına destekte bulunmak ve bunu modern hayvancılık desteğiyle artırmak yer almaktadır. Tarım destek paketi kapsamında organik tarım ve sera modernizasyon kredisi, tarım makinesi kredisi ve mahsul kredisi hizmetleri sunulmaktadır. 2003'ten bu yana yaklaşık 12 bin üreticiye 25 milyon YTL kredi sağlayan **Garanti Bankası'nın** tarım sektörüne yönelik

kredileri özellikle tarım-sanayi bütünlüğünü sağlamaya yönelik olan "temlikli zirai krediler" ile dikkati çekmektedir (Şekil 1). Temlikli zirai kredi modeli uygulamasında ana firmaların sözleşmeli olarak üretim gerçekleştirdikleri üreticilere üretim öncesinde ve/veya esnasında gerçekleştirdikleri avans ödemeleri ya da ön ödemelerin banka tarafından finanse edilmesini

içeriyor. Söz konusu krediden yararlanacak üreticilerin, sözleşmeli üretim gerçekleştirmeleri önkoşul sayılmaktadır. Temlikli zirai kredi modelinin yanı sıra, üreticinin çeşitli teminatlar karşılığında doğrudan kredilendirilmesine yönelik bir yapı oluşturulması, traktör kredilerini ve yeni ürünleri "sera kredisi" uygulaması da bulunmaktadır.

Şekil 1. Garanti Bankası Temlikli Zirai Kredi Uygulaması

Özel bankalardan *Akbank'ın* 2004 yılında hazırladığı "çiftçi destek paketinden" çiftçilik, besicilik ve sığır yetiştiriciliği belgesine sahip çiftçi, besici ve seracılar yararlanabilmektedir. Bu pakette tarım kredisi, fatura ödemeleri, dolu sigortası ve hayat sigortası gibi hizmetler de bulunmaktadır. Bu kredilerin vadesi ve türleri belirlenirken çiftçilerin ödeme şartları göz önünde bulundurularak, spot ve vade sonunda anapara ve faiz tahsilatı yapılmaktadır. Ayrıca *Vakıfbank* bitkisel ürünlerin ekolojik yöntemlerle üretilmesini teşvik etmek ve üretilen bu ürünlerin ihracatını artırmak amacı ile üretim yapan üreticilerin desteklenerek finansman ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla "organik tarım/sera üreticileri kredisi" kullanılmaktadır. *Halk Bankası* "tarım destek kredileri ve seracılık kredisi" kullanılmakta, bu krediler KOBİ tanımı içerisinde yer alan, seracılık faaliyetinde bulunan, seracıların sera yapım, onarım, ürünlerin paket ve ambalajlanması ile diğer işletme giderlerinin

finansmanının sağlanması amacıyla tesis ve işletme kredisi şeklinde kullanılmaktadır (www.kmtso.org.tr).

5. Sonuç

Türkiye'de tarımsal kredi piyasadaki değişim, ekonomik yapıdaki iyimser tablo ve siyasal istikrarın sağlanması, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüş, Uluslar arası Para Fonu ve Dünya Bankası ile Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde tarımsal destekleme ve politikalarındaki değişim, tarıma yönelik desteklemelerin /müdahalelerin giderek azalması ve bunun sonucunda kredi piyasasında bankalar arası rekabet edilebilirliğine uygun bir zeminin hazırlanmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte özel bankaların tarıma yönelik kredi uygulamalarında anlayışları değişmiş, sübvansiyonlu tarımsal kredi uygulamalarının azalma eğilimine girmesi ve özel alanlarda tarımsal yatırımların artmasıyla özel sektör bankacılığının bu alanda faaliyet isteği artmıştır. Genel

olarak özel bankacılığın değişen tarımsal üretim faaliyet/entansif üretim yöntemlerine uygun kredi paket ve programlarını oluşturmaları şeklinde politikalar oluşturdukları gözlenmektedir. Bankalar için genelde riski az ve paranın devir hızının yüksek olduğu alanlara yönelik kredi uygulamalarını cazibe merkezi haline getirdiği görülmektedir. Ancak tarımsal kredi plasmanları içinde özel bankalar büyük paya sahip değildir ve kredi paketleri önemli olmakla birlikte geniş tabana yayılma özelliği taşımamaktadır. Özel sektör daha çok belirtilen özelliklerle tarımsal kredi paketlerini yaygın hale sokmaktadır. Bu oluşum tarımsal kredi/finansman sorununa genel çözüm üretilmemesine neden olmaktadır. *Bu bakımdan tarımsal kredilemede devlet teşvik ve desteği gerekliliğini devam ettirmektedir. Bu alanda kendi bankasını olanaklarıyla çalışan bir tarım kooperatif bankasının yer alması, her zaman en önemli öneriler arasında sıralanmalıdır.*

Tarımsal kredi piyasalarındaki yaşanan bu değişimlerden çiftçilerin kazanımları ölçüsünde yarar sağlanacaktır. Bu süreçte tarım sektöründe ziraat mühendisi istihdamı ile yıllardır göz ardı edilen üretici-tarım mühendisi ilişkileri daha rasyonel hale gelecektir. Özel sektörün kredi piyasalarında etkinlikleri rekabeti doğuracak, bu rekabetin üretici yararına olması (Düşük faiz, ödeme kolaylığı ve ödeme zamanı karar vermesi, bürokratik sorunların aşılması vb.), mevcut uygulamalardan fazla sayıda üreticinin yararlanması ve kredi sorunlarının çözülebilmesi açısından önemlidir. Gelişmeler, tarım işletmecisi için alternatifler arasından seçme özgürlüğü sağlayacaktır. Bu yolla finans kurumlarının tarımsal yatırımlara yönlendirmeleri ile ekonomiye verimli-üretken hizmetler sağlanabilecektir. Kredilerin tarımda daha entansif ve modern üretim tekniklerine yönelimi, işletmecinin finansal açıdan bütçeleme ve akılcı üretimde bulunma ile kaynaklar etkin kullanılabilir olacaktır.

Kaynaklar

Akgüç, Ö. 1994. Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, Genişletilmiş 5. Bası, ISBN 975-7429-02-3, İstanbul.

- Aksöz, İ. 1972. Zirai Kredi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:14, Ders Kitapları Serisi No:14, Erzurum
- Bülbül, M. ve Güneş, E. 1994. Tarımsal Üretimde Verimlilik ve Etkenliğin Artırılması. II. Verimlilik Kongresi. MPM Yayın No:540. s.125. Ankara.
- Bülbül, M., Erkan,O., Orhan, M.E., Budak, F., Şengül, H., Yılmaz, İ. 1990. Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı, Ziraat Mühendisliği III. Teknik Kongresi, TMMOB, Ankara.
- Bulbul, M ve Gunes, E. 1995. Agricultural Credit Institutions and Their Credit Activities in Turkey. Deutsch-Türkische Agrarforschung., Ankara.
- Castle et al. 1987 Farm Business Management Decision, USA.
- Çetin, B. 2003. Tarımsal Finansman, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fak. Ders Notu:97, Bursa.
- Eraktan, G., Abay, c., Miran, B., Olhan, E. 2004. Türkiye'de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları, İTO Yayın No:2004-53, İstanbul.
- Erkuş, A. ve Güneş, E. 2004. Doğrusal Programlama Yöntemiyle Tarım İşletmelerinde Optimal Kredi Düzeyinin Belirlenmesi, Türk-Koop Ekin Dergisi, Ankara.
- <http://www.ecocerceve.com/haberDetay.asp.asp?Kategori=3&haberID=12122>
- <http://www.haberglobal.com/detay.asp?hid=1548> (17 Ekim 2006)
- <http://www.kmtso.org.tr>. (Erişim Tarihi:15.08.2006)
- <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=169570> (Erişim Tarihi:12.08.2006)
- <http://www.zaman.com.tr/?bl=ekonomi&trh=20060822&syf=butun> (Erişim Tarihi:22.08.2006).
- <http://www.ziraat.com.tr/default.asp?sayfa=tr/bankaiz/tanitim/tarihces.aspx&anagrup=bankamiz>
- Harsh et al. 1981 Planning and Decision in Agribusiness:Principles and Experiences, Newyork.
- Gülçubuk, B. 2000. Kırsal Aalanda Kredi Kullanımının Sosyo-Ekonomik Temelleri: Hızlı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı İle Kırıkkale İli Keskin İlçesi Araştırması, TZOB Yayını, Ankara.
- Güneş, E. 2004. Tarım İşletmelerinde Kredi taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi "Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması", T.C. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:121, Ankara.

- Karacan, A. R. 1991. Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Yayınları No: 498, İzmir.
- Le Beohlje, W.F., M.B., Nelson, A.G. 1980. Agricultural Finance. The Iowa State University Press. Seventh Edition. USA.
- Özçelik, A. Güneş, E ve Artukoğlu, M. 2005. Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları”, Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, 961-985, Ankara.
- TBB 2005. Türkiye Bankacılık Sistemi Banka, Şube, Mevduat ve Kredilerin İl, İlçe ve Nüfus Bazında Dağılımı, <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel>
- Toy, A. 2002. Nazilli İlçesi tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman ve Yatırım Analizi, AÜZF Tarım Ekonomisi Bölümü Doktora Tezi, Ankara, Ankara..
- Yavuz, F. 2006. Tarım Politikası, Türkiye’de Tarım TKB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 43-67, Ankara.
- Yeldan, E. 2005. AB Sürecinde Türkiye, 26_01 Haz 05. pdf